

**Şair Nigâr Hanım ve Bir Hasan Fehmi Mutel Bestesi:
“Sabaha Karşdır Hep Yârini Tezkârın Ey Bülbül”**

İCLAL VANWESENBECK

State University of New York, Fredonia
(vanwesen@fredonia.edu).

“ ” Vanwesenbeck, İclal. “Şair Nigâr Hanım ve Bir Hasan Fehmi Mutel Bestesi: ‘Sabaha Karşdır Hep Yârini Tezkârın Ey Bülbül’.” *Zemin*, s. 2 (2021): 212-220.

Bu çalışma Nigâr Hanım'ın yazdığı şarkıları, yazılarındaki Klasik Müzik ve Türk Müziği referanslarını araştırdığım süre içinde ortaya çıktı. Nigâr Hanım, düz yazılarında kendi şiirlerinden ve eserlerinden alıntılar yapma alışkanlığı olan bir yazar. Kitaplarında nazım ve nesri de hibrid olarak kullanıp harmanlar. Belki de bu yüzden onun şiiri ve müziği her daim yazılarına dahil etmesine şaşırılmamak gerekir. Özellikle müzik mevzubahis olduğunda, yazarın *Aks-i Sadâ* (1899) başlıklı eserindeki “Boğaziçi ve Mûsikî” adlı düz yazısına odaklanarak, orada listelediği Türk müziği eserlerinin makam, güfte yazarı ve bestekârlarını incelerken, kendimi güfte mecmualarının sayfalarını karıştırır ve TRT arşivlerindeki bu eserleri dinlerken buldum. Nigâr Hanım bu yazısında güftekârı olduğu eserlere de referans verdiği için acaba kendisinin daha bilmediğimiz güfteleri var mıdır sorusuyla araştırmama Nigâr Hanım'ın yazısının başında iki dize olarak (kendine ait olduğunu belirtmiyor) okurlarına sunduğu şiiri de kattım. İşte bu iki dize beni son yüzyılın en popüler Türk müziği eserlerinden, Fehmi Mutel'in “Sabaha Karşıdır Hep Yârini Tezkârın Ey Bülbül” bestesine götürdü. Bu bestenin güftekârı “meçhul” olarak arşivlenmiş durumda, fakat ben Nigâr Hanım'a ait olduğunu öne sürmek istiyorum. Bu araştırmaların ışığında Nigâr Hanım'ın Türk müziğine sandığımızdan daha çok katkısı olduğunu düşünüyor ve şarkı, güfte ve şiir mecmularına göndermiş olabileceği eserlerinin Türk müziği arşivleriyle karşılaştırmalı taramasına devam edebilmeyi umuyorum.

“Sabaha Karşıdır Hep Yârini Tezkârın Ey Bülbül”

Şair Nigâr Hanım başlıklı biyografide yazarın muhtemel bestekârlığına ait kısa bir bilgi ve güftelerine ait bir liste mevcuttur. Lakin Nigâr Hanım'ın otuz bir güftesinden oluşan bu listede Fehmi Mutel tarafından bestelenen Nigâr Hanım'ın “Sabaha Karşıdır Hep Yârini Tezkârın Ey Bülbül” şiiri yoktur.¹ *Nigâr Hanım: Toplu Şiirleri* kitabında ise bu şiir, Latin harflerine çevrilmiş olmasına rağmen bir Fehmi Mutel bestesi olduğu bilgisi eksiktir. Aynı kitapta Tatyos Efendi'nin bestelediği Nigâr Hanım şiiri belirtilmiştir.²

1 Nazan Bekiroğlu, *Şair Nigâr Hanım* (İstanbul: Timaş, 2014), 172-173.

2 Refika Altıkulaç Demirdağ, *Nigâr Hanım: Toplu Şiirleri* (Erzurum: Salkımsöğüt, 2015). “Sabaha karşıdır hep yâre tezkârın ey bülbül” 101, Kemanî Tatyos Efendi bestesi olan “Mefnun gönül oldu o şâhâne nigâhın” 150. sayfadadır.

Aşağıdaki belgede görüldüğü üzere “Sabaha Karşıdır Hep Yârini Tezkârın Ey Bülbül” şarkısının güftesi Nigâr Hanım’ın *Efsus II* kitabında, Nazire olarak başlayan kısımda “Diğer” başlığı ile 89. ve 90. sayfalarda “Fi 7 Haziran 302 (1887)” tarihi ile basılmıştır. Şiirin tam metni şöyledir (Koyu renkle belirtilen kısım “Boğaziçi ve Mûsikî” yazısında Nigâr Hanım’ın göndermede bulunduğu dizelerdir):

Sabaha karşıdır hep yârini tezkârın ey bülbül
 Seher mi, jâle mi, güller mi bilmem yârin ey bülbül
Sürûdun kalbi tehzîz eyleyip câna verir lerze;
Ne hoştur sırr-ı aşkı bizlere ihtârın ey bülbül.
 Tutarsın âşiyânın hod-be-hod orman-ı derûnunda
 Gam-ı firkat mıdır dâim nasibîn kârın ey bülbül;
 Seninle var isem hem-hâl eğer kalb-i hazînimdir.
 Anâr zirâ ki dildârın duyunca zârın ey bülbül
 Benim gönlümle bir fitratta mı mahlûksun âyâ?
 Harâb-ı aşka benzer hâtır-ı gamhârın ey bülbül!

— ۹۰ —

آكار زيرآكه دلدارين طوينجه زارك اى بلبل
 بنم كوكلله بر فطرتدمى مخلوق سين آبا ؟
 خراب عشقه بكرر خاطر غمخوارك اى بلبل !
 فى ۷ حزيران سنه ۳۰۲

(ديكر)

صباحه قارشيدر هب ياركى تذكارك اى بلبل
 سخرى، ژالهى، كلرمى، بيلم يارك اى بلبل
 سرودك قلبى تهيزز ايلوب جانه وررلوزه ؛
 نه خوشدر سرعشقى بزله اخطارك اى بلبل .
 طوتارسين آشانك خود بخود اورمان دروننده
 غم فرقتيدر دائم نصيبك كارك اى بلبل ؛
 سنكله وار ايسه هم حال اكر قلب حزيمدر ،

Resim 1: “Sabaha Karşıdır Hep Yârini Tezkârın Ey Bülbül”, *Efsus II*.³

1306 (1890) yılında basılan *Efsus II* kitabında yer alan bu şiiri, Nigâr Hanım 1316 (1899) yılında yayımlanan *Aks-i Sadâ* adlı eserindeki yedi numaralı Musahabe olan “Boğaziçi ve Mûsikî” yazısında müzikal bir çerçevede sunmaktadır. Nigâr Hanım yazısında, mevzubahis şiire şöyle giriş yapıyor:

³ Nigâr binti Osman, *Efsus II* (İstanbul: Ahter Matbaası, 1306[1890]), 89-90.

Tabiatın âheng-i ittıradı fikr ve kalbi istiğraka davet ettiği bir leyl-i pür-sükûtta kenar-ı revzeni mütteka addeyleyen bir ser-i sevdâvîyi, tabiatın ninnisiyle nâim-i hayâlât olan, bir ser-i sevdâvîyi karşıdan, karşıki sahilden gelen ince fakat derin, şâikâne ve dem-be-dem hazîn, bir feryât, bir enîn, bir lahn-ı medîd ve bihterîn îkâz eder; o hâbîde-i hayâ ise esnâ-yı bî-dârîde:

Sürûdun kalbi tehzîz eyleyip câna verir neşe;
Ne hoştur sırr-ı aşkı bizlere ihtârın ey bülbül!

Sözlerini bir hayrânî-i meshûrâne ile bir âverde-i lisân-ı tahassür ve tahassüs eylemek-ten kendini alamaz.⁴

۱۹۲

بر این ، بر لحن مدید و بہترین ایقظ ایدر ؛
او خوابیدہ خیال اسہ انہای بیداریدہ :
سرودك قلبی تمیز ایلوب جانہ و پریر نشہ ؛
نہ خوشدر سرعشق بزله اخطارک ای بلبل !
سوزلری بر حیرانی مسجورانہ ایله بر آوردہ
لسان تحسیر و تحسس ایلمکدن کندنی آلاماز .

Resim 2: “Boğaziçi ve Mûsikî”, *Aks-i Sadâ*.

Denizin dalgaları ve bülbülün sesiyle başladığı bu yazısında, piyanosunun başına oturup Türk müziğinin kendi dönemine ait eserlerini çalan Nigâr Hanım, Boğaziçi'nin insan kalbinde uyandırdığı hislere karşılık gelen bir dizi eser icra eder. Bu şarkılar Nigâr Hanım'ın Türk müziği repertuarının derinliğini ve zamanın popüler bestekârlarının eserlerini hem icra edebildiğini hem de kendi içinde tutarlı edebi bir örgünün içinde kullanabilecek kadar makam ve güftelerine de hakim olduğunu gösterir. Bu hakimiyet şüphesiz kendi şiirlerinin de besteler arasında olmasıyla alakalıdır. Bir müzisyenin özgüveni ile, tabiat ve makamlar arasında ilişki kararak, Boğaziçi'nin farklı halleriyle bir dizi eseri bağdaştırarak, Türk müziği eserlerinden bir Boğaziçi yaratır: Şevki Bey'den “Bir katre içen çeşme-i pür-hûn-i fenâdan” ile bu tasvire başlayan Nigâr Hanım, güftesi kendisine ait olan ve bestesini de Mahmûd Celâleddîn Paşa'nın (1839-1899) yaptığı *Efsus II*'de yayımlanan şarkısı “Göstermedi bir gün bana bu baht-ı

4 Nigâr binti Osman, *Aks-i Sadâ* (İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1316[1899]), 191-192.

siyahım” ile devam eder. Mehtaplı bir gecede Suzinâk makamında söylenen şarkılar ise Şekerci Udi Cemil Bey’den “Allah acısın hâl-i perîşânıma, Allah!”, Şevki Bey’den “Arz için geldim huzûra, sîne-çâk”dir. Bugün güftesi yine meçhul olarak tanımlanan fakat on dokuzuncu yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Saraylı Neş’e-i Dil Hanım’a ait olan *Mecmû’a-i Mûsiki-i Zibâ*⁵ içerisindeki güftelerden iki tanesi de Nigâr Hanım “Boğaziçi ve Musiki” makalesinde bulunmaktadır. Bunlardan ilki Civan Ağa’nın bestesi olan “Dâğ-dâr-ı hasret ettin hicr ile cân ü teni” adlı eserdir ki bunun da güftesinin Nigâr Hanım tarafından yazılmış olması mümkündür. Diğer şarkı ise Nigâr Hanım’ın hicaz makamındaki eserler serisinde bahsettiği, Tatyos Efendi bestesi “Bir nâr-ı çiğır-sûz ki yaktın beni eyvâh” eseridir ki ilginç bir şekilde sıralama olarak, Nigâr Hanım’ın güftesinin kendisine ait olduğu ve aslında şarkı formunda yazmış olduğu, *Aks-i Sadâ*’da “Dört Şarkı” başlığı altındaki, 11 Nisan 1312 (1896) tarihli şarkılardan ilki olan “Rahm eyle benim hâlime sûzânım efendim” ile yine güftesi Nigâr Hanım’a ait olan “Âfet misin ey hüsn-i mücessem bu ne hâlet?”in arasına yerleştirilmiştir.⁶ Bu güftenin de Nigâr Hanım’a ait olma olasılığı araştırılmalıdır.

Araştırılması gereken diğer bir husus ise şüphesiz ki Nigâr Hanım güftesiyle Mutel bestesinin nasıl buluştuğudur. Atatürk Kitaplığı, Laika Karabey Arşivi’nden alınan aşağıdaki kopyada⁷ “Sabaha karşıdır hep yârini tezkârın ey bülbül” eserinde güftekarının yazılmadığını görebiliriz. TSM arşivlerinde de bu eserin güfte yazarı meçhul olarak belirtilir. Fakat, belirtmek gerekir ki Mutel’in şarkısında Nigâr Hanım’ın şiirinde olmayan “ötme ey bülbül ötme, yar uykuda” dizesi mevcuttur. Ayrıca orijinal şiirdeki “sürûdun” kelimesi “sururun” olarak güfteye geçirilmiştir. Bunlar güfte-beste dinamiğinde karşımıza çıkabilen değişikliklerdir; fakat Nigâr Hanım’ın şiirinin bir nazire olarak yazılmış olması Mutel’in ve Nigâr Hanım’ın şiirlerinin ortak bir *urtext*inin olması ihtimalini düşündürülebilir.

5 Kibebe Kıvılcım Argın, “Saraylı Neş’e-i Dil Hanım Mecmû’a-i Mûsiki-i Zibâ” (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2010), 13.

6 Nigâr binti Osman, *Aks-i Sadâ*, 88.

7 Atatürk Kitaplığı, Laika Karabey Arşivi, LKEM000325.

DİLKEŞHAVERAN AGIR SEMÂİ

*Sabaha karşıdır yarını*AKSAK SEMÂİ
(♩=100)

F. Mutel

AH SA-BA- HA KAR- ŞI- DIR HE PYA- RI- Nİ TEZ KÂ-

RIN EY BÛL- BÛL SE HER- Mİ JA- LE Mİ GÛL- LER-

Mİ BÛL MEM YA- RIN EY BÛL- BÛL YE LEL LE LEL LE LEL LE LEL LE LEL LE LEL

Lİ TE NEN Nİ TEN TE NEN Nİ TEN TEN NENE NEN Nİ ÖT MEEY

BÛL- BÛL (SAZ YALNZ BİR YAYLI SAZ ÖTME YAR UY KU-DA

(BAZ... YAYLI BİR SAZ

YAR YAR YAR YAR

ÖT-ME YAR UY- KU- DA AH SÛ- RU- RUN KAL- Bİ TEH ZİZ EY-

LE- YÛP CA- NA VE- RİR LER- ZE NE HOŞTUR SIR-

Rİ AŞ- KA BİZ- LE RE İH- TA- RIN EY BÛL BÛL

Sabaha karşıdır Yarını tezkârın ey bülbül
 Sehermi jalemi güllerimibilmem yarın ey bülbül
 Sururun kalbi tehîz eyleyüp çana verir terze
 Ne hoştur sırrı aşkı bizlere ihtarin ey bülbül
 Ye lele lele lele lele lele li Te nen ni ten te nen ni ten ne ne nenni
 Ötme ey'bulbül ötme yar uykuda

Resim 3: "Sabaha karşıdır hep yârini tezkârın ey bülbül" (Laika Karabey Arşivi)

Güfte ve bestenin nasıl bulunduğu sorusuna geri dönecek olursak bu, Mutel'in edebiyata olan ilgisinden doğan bir tanışma mıdır; Mutel, bu şiirin Nigâr Hanım'a ait olduğunu biliyor muydu gibi sorular araştırmaya dahil edilmelidir. Sekiz yüzden fazla bestesi bulunan⁸ ve üstadı olduğu kemençe enstrümanından dolayı Kemençeci Hasan Fehmi Mutel olarak da bilinen Fehmi Mutel'in (1885-1964) bestelerinde birçok büyük Osmanlı ve Türk şairinin eserlerini bulmak mümkündür. Örneğin, Mutel, Yahya Kemal Beyatlı'nın (1884-1958) "Çubuklu Gazeli"nden alınan "Aheste Çek Kürekleri Mehtap Uyanmasın",⁹ "Mahurdan Gazel"inden "Gördüm ol meh dîşuna bir al atıp lâhurdan",¹⁰ bir murabbasından "Nevbahar-ı vuslatın bassın deyu ilk ayına/Bûsedden pabuş giydirdim o nermîn pâyına",¹¹ "Şerefabad" başlıklı gazelinden "O şûh ağlar bugün Kasr-ı Şeref-âbâd'a geldikçe"¹² adlı şiirleri bestelemiştir.¹³ Bestekar, Orhan Seyfi'nin şiirlerinden "Çıktım bugün güzellerin gözlerinde seyahate"¹⁴ ve Faruk Nafiz Çamlıbel'in (1898-1973) "Han Duvarları" adlı şiirinden olan "On yıl var ayrırım kına dağından" şarkısını da bestelemiştir.¹⁵

Fehmi Mutel'in bestelerindeki edebi etki, sadece kendi döneminin ünlü şairleriyle sınırlı değildir. Mutel, divan şairlerine de özel bir ilgi duymuştur. Örneğin, Nedîm'den (ö. 1730) "Andurur kasr-ı cinânı bu dil-i nâ-şâda",¹⁶ "Bir safâ bahş idelüm gel şu dil-i nâ-şâde",¹⁷ "Esdikce bâd-ı subh perîşânsın

8 Cumhurbaşkanlığı Klasik Türk Müziği Korosu Arşivleri. <http://www.devletkorusu.com/index.php/h-k#hasan-fehmi-mutel> (erişim 4 Aralık 2021).

9 Karcığar makamında bestelenmiştir. Makamları özellikle belirtmek istiyorum; çünkü aynı eser farklı bestekarlar tarafından farklı makamlarda bestelenmiş olabiliyor.

10 Mahur makamında, Müsemmen usulünde bestelenmiştir.

11 Rast/Müsemmen.

12 Muhayyer/Ağır Aksak Semai.

13 Yılmaz Öztuna, "Yahya Kemal ve Orhan Seyfi'nin Bestelenmiş Şiirleri," *Hayat Tarih Mecmuası* (1972), Taha Toros Arşivi: <http://openaccess.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/146777/001506473006.pdf?sequence=3> (erişim 4 Aralık 2021).

14 Öztuna, "Yahya Kemal ve Orhan Seyfi'nin Bestelenmiş Şiirleri".

15 Yılmaz Öztuna, "Faruk Nafiz'in Bestelenmiş Şiirleri," *Hayat Tarih Mecmuası* (1973). Taha Toros Arşivi: <http://openaccess.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/172853/001514449006.pdf?sequence=3> (erişim 4 Aralık 2021).

16 Yegâh/Müsemmen.

17 Hüseyin/Aksak.

ey gönül",¹⁸ "Gülzâra salın mevsimidür geşt ü güzârun",¹⁹ "Nâz olur dem-
beste çeşm-i nîm-hâbundan senün",²⁰ "Sînede bir lahza ârâm eyle gel cânım
gibi",²¹ "Yine bezm-i çemene lâle firûzân geldi"²² adlı şarkıları bestelemiştir.²³
Nedîm ile birlikte Nef'î (ö. 1635) ve Yahyâ (ö. 1644) da Mutel'in bestelerinde
mısralarıyla yer alır: Nef'î'den "Gamzen ne dem ki tîğ çekip hûn-feşân olur",²⁴
Yahyâ'dan "Ser-i zülfünde dilin nâle-i şeb-gîri nedür"²⁵ ve "Sînem hedef-i
nâvek-i müjân ederim ben"²⁶ Mutel tarafından bestelenmiştir.²⁷ Sonuç olarak
Nigâr Hanım'ın şiir kitaplarının, güftelerinin ve hatta şarkılarının Mutel'in
bu güfteyi seçmiş olmasında etkisi olabilir.

Bugün, güftekârı meçhul olan birçok Türk müziği eseri mevcuttur. Bunların
on dokuzuncu yüzyıl kadın şairlerin eserleriyle karşılaştırmalı olarak çalışılması
kadınların Türk müziğindeki yerlerinin daha iyi anlaşılabilmesine ışık tutabilir.
Bir diğer husus da Nigâr Hanım'ın sadece şiirleriyle bestekârlara ilham vermekten
öte, güftekârı ve hatta bestekârı olduğu eserlerinin çıkması olasılığıdır.

18 Sabâ/Türk Aksağı.

19 Acem Aşiran/Türk Aksağı.

20 Hem Mâhur/Ağır Aksak hem de Acem Kürdi/Devr-i Kebîr.

21 Bayatî Araban/Müsemmen.

22 Hicazkâr/Aksak.

23 Saadet Karaköse, "İki Ünlü Şairin Karşılaştırılması: Nedim-Dertli," *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 6 (2010): 61-71.

24 Dilkeşhâverân.

25 Segâh.

26 Kürdîlihicâzkâr.

27 Mehmet Nuri Parmaksız, "Eserleri Bestelenen XVII. Yüzyıl Türk Dîvân Şairleri," *İdil Dergisi* 4, s. 15 (2015): 181-228.

Kaynaklar

- Argın, Kibele Kıvılcım. "Saraylı Neş'e-i Dil Hanım Mecmû'a-i Mûsikî-i Zîbâ." Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, 2010.
- Bekiroğlu, Nazan. *Şair Nigâr Hanım*. İstanbul: Timaş, 2014.
- Demirdağ, Refika Altıkulaç. *Nigâr Hanım: Toplu Şiirleri*. Erzurum: Salkımsöğüt, 2015.
- Karaköse, Saadet. "İki Ünlü Şairin Karşılaştırılması: Nedim-Dertli." *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 6 (2010): 61-71.
- Köprülü, Gamze. "20. Yüzyıla Ait Bir Güfte Mecmuasının İncelenmesi." *Turkish Studies* 15, s. 5 (2020): 2587-2609. Doi Number: <https://dx.doi.org/10.47356/Turkish-Studies.44355>.
- Nigâr binti Osman. *Aks-i Sadâ*. İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1316[1899].
- _____. *Efsus I*. İstanbul: Karabet ve Kasbar Matbaası, 1304[1887].
- _____. *Efsus II*. İstanbul: Ahter Matbaası, 1306[1890].
- Öztuna, Yılmaz. "Yahya Kemal ve Orhan Seyfi'nin Bestelenmiş Şiirleri." *Hayat Tarih Mecmuası* (1972). Taha Toros Arşivi: <http://openaccess.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/146777/001506473006.pdf?sequence=3> (erişim 4 Aralık 2021).
- _____. "Faruk Nafiz'in Bestelenmiş Şiirleri." *Hayat Tarih Mecmuası* 2, s. 1 (1973): 4-8. Taha Toros Arşivi: <http://openaccess.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/172853/001514449006.pdf?sequence=3> (erişim 4 Aralık 2021).
- Parmaksız, Mehmet Nuri. "Eserleri Bestelenen XVII. Yüzyıl Türk Dîvân Şâirleri." *İdil* 4, s. 15 (2015): 181-228.